

К. М. Воронич

Реалізація міграційного потенціалу Закарпатської області та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону

Розкрито основні аспекти реалізації міграційного потенціалу Закарпатської області. Визначено основні чинники посилення міграційних процесів в регіоні та поза її межами. Проведено аналіз позитивних та негативних факторів впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток регіону.

Ключові слова: міграційний потенціал, трудова міграція, грошові перекази, зайнятість населення.

Постановка проблеми. Трудова міграція є найбільш динамічною та масштабною складовою міграційних процесів населення Закарпатської області, вона має історичну основу та характеризується значними масштабами включення працездатного населення в орбіту міждержавних трудових переміщень, що зумовлено дією суттєвих відмінностей в рівні та темпах економічного розвитку європейських країн, включаючи сусідні із Закарпаттям держави, а також етнічної складової трудових мігрантів регіону, їх родинних зв'язків, мови та подібної ментальності [6].

Трудова міграція в Закарпатській області набула масштабного характеру, в її сферу включено від 20% до 25% працездатного населення і вона залишається важливим чинником зайнятості населення. Згідно з результатами офіційного моніторингу, 125–250 тисяч мешканців Закарпатської області працюють за кордоном [3], особливо гострою є ситуація в гірських та передгірських районах області, які характеризуються високим рівнем безробіття, низьким рівнем доходів населення та нерозвиненістю сфер докладання праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблем трудової міграції як в Україні загалом, так і в її регіонах, присвятили свої праці Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Позняк, У. Садова, однак до цього часу не існує об'єктивної інформації стосовно обсягів трудових мігрантів нашої держави за кордоном та відсутня єдність поглядів стосовно визначення ролі та місця трудових міграційних процесів в її соціально-економічному розвитку.

Метою статті є висвітлення основних тенденцій реалізації міграційного потенціалу Закарпатської області та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону.

© К. М. Воронич, 2013.

Виклад основного матеріалу. Міграційний потенціал є важливою складовою розвитку економіки країни, як на державному, так і на регіональному рівні. Як зазначає директор Донецького інституту соціальних досліджень і політичного аналізу В. П. Кіпень, «міграційний потенціал – це частка населення з високим рівнем психологічної готовності до виїзду, яка характеризується прийняттям, але не реалізованим рішенням про переїзд» [4]. На нашу думку, питання реалізації міграційного потенціалу та його вплив на регіональний розвиток є значно ширшим і передбачає комплексне дослідження даної проблеми – визначення основних причин еміграції, аналіз структури та обсягів грошових переказів мігрантів у взаємозв'язку із ситуацією на ринку праці, демографічною та соціально-економічною ситуацією в контексті соціально-економічного розвитку регіону.

Дослідження причин виїзду населення Закарпатської області на заробітки показало, що головним мотивом міграції залишається вищий рівень доходу при працевлаштуванні за кордоном. Як показує аналіз структури грошових доходів домогосподарств населення, оплата праці не виконує своїх функцій в формуванні грошових доходів населення і складає менше 60 % у їх структурі; частка пенсій, стипендій, допомог та субсидій, наданих готівкою, складає 25,8 %; дохід від підприємницької діяльності становить близько 20%. Зокрема, протягом 2005-2010 років спостерігалася тенденція до зростання доходів домогосподарств області на 182,7 %. Зокрема, у 2010 році частка домогосподарств, що проживають у міських поселеннях зросла на 133,2 %, та на 135,7% – домогосподарств у сільській місцевості. Протягом аналізованого періоду в структурі доходів домогосподарств частка доходів від оплати праці склала 40,4% у 2011 році проти 44,2 % у 2005 р., в той час як частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, а також від продажу сільськогосподарської продукції мала тенденцію до зростання і становила близько 20% та 5% відповідно [8].

Подальший аналіз грошових доходів населення в Закарпатській області показав, що середній рівень заробітної плати в регіоні становить близько 1918 грн., тоді як за деякими оцінками, середньорічні доходи одного мігранта, який працює за кордоном, сягають 4-6 тис. дол. США, зокрема в Ірландії – 3000\$ на місяць, Швейцарії – 2000-2300\$, Італії – 1000-1500\$, в Росії – 850 \$ [5, с. 75]. Таким чином, трудова міграція зменшує пропозицію робочої сили і підвищує рівень заробітної плати. Ефект посилюється використанням приватних трансфертів як заміниці заробітної плати, що додатково обмежує пропозицію і підвищує заробітну плату [2]. Основна частина зароблених коштів витрачається, передусім, на забезпечення базових умов життєдіяльності домогосподарств, тобто сприяють формуванню людського потенціалу на мікрорівні, зокрема,

життєвої і освітньої його складових і потенціалу здоров'я. Інша частина мігрантів, накопичивши певні кошти, вкладає їх відкриття власної справи, сприяючи розвитку підприємництва в регіоні, стимулювання розвитку виробництва та насичення ринку внутрішніми споживчими товарами.

В цьому контексті на особливу увагу заслуговує дослідження функціонування та розвитку прикордонного «човникового» бізнесу в Закарпатській області, що є важливою складовою реалізації міграційного потенціалу регіону. Основним чинником, що сприяє розвитку такого виду діяльності в регіоні є наявність 19 пунктів переходу кордону сусідніх держав, 15 з яких мають статус міжнародного та 4 пункти спрощеного переходу. На цих ділянках кордону найбільш активно розвивається тіньовий «тютюновий та горілчаний» бізнес, продаж солярки та бензину. Дрібна нелегальна торгівля на кордоні України з сусідніми державами є єдиним джерелом доходів для жителів тамтешніх сіл, зокрема в гірських Перечинському та Великоберезнянському районах області. При цьому, в останні роки суттєво збільшилася кількість громадян сусідніх держав, задіяних у тіньовому бізнесі, частка яких становить сьогодні близько 50% [4, с. 101]. Важливим фактором, що вплинув на розвиток нелегального бізнесу в регіоні, стало приєднання сусідніх країн до Євросоюзу, зокрема Польщі та Словаччини, що ускладнило ведення бізнесу для українських заробітчан у зв'язку із введенням нових митних правил, ускладнення процесу отримання віз. З одного боку, це дещо зупинило ведення нелегального бізнесу українськими заробітчанами, з іншого – зросли обсяги та суми хабарів, які необхідно сплачувати на кордоні з метою одержання «дозволу» на перевезення нелегальних товарів. Позитивним для жителів Закарпаття після вступу країн-сусідів до ЄС стало зростання попиту іноземців (зокрема жителів Словаччини) на українські товари – тютюн, алкоголь, продукти харчування, промислова продукція, ціна якої в Україні вдвічі дешевша, ніж за кордоном. Так, як зазначають жителі прилеглих до кордонів закарпатських сіл, «чим більше дорожчатимуть продукти на території країн ЄС, тим більше зростатиме в них попит на нашу продукцію», що також створює нові можливості для розвитку нового напрямку прикордонної торгівлі [4, с. 108].

Подальший аналіз реалізації міграційного потенціалу регіону зумовив необхідність дослідження впливу трудової міграції на регіональний ринок праці. Дослідження показало, що одним із негативних наслідків впливу трудових міграцій на функціонування ринку праці є втрата кваліфікації працівниками-мігрантами, що деформує його професійно-кваліфікаційну структуру. Особливо це стосується працівників освітньої сфери, медицини, фахівців з інженерних та технічних спеціальностей,

що не мають можливості реалізувати власний інноваційний потенціал в межах держави. З одного боку, відбувається так званий процес «відтоку мізків», з іншого – особи з високим рівнем професійної підготовки через нелегальний характер працевлаштування досить часто виконують за кордоном малокваліфіковану роботу, втрачаючи набуті навички та професійні здібності. Так, у професійно-кваліфікаційному розрізі навантаження на одне вільне робоче місце для робітників області становило 11 осіб, службовців – 14 осіб, для осіб, які не мають професії або займають місця, які не потребують спеціальної підготовки, – 47 осіб, працівників сільського господарства – 126 осіб на одну вакантну посаду. Крім того, місцеві роботодавці пропонують вакансії з невисокою заробітною платою на рівні мінімального розміру, і тільки на 2,2 % робочих місць пропонується заробітна плата вища за середню по області (1918 грн.) [1].

Негативним наслідком впливу трудової міграції на формування регіонального ринку праці є деформація його статевої структури. Так, значну частину трудових мігрантів складають жінки, що призводить до їх дискваліфікації та зниження конкурентоспроможності на регіональному ринку праці. З іншого боку, жінки є основними суб'єктами в домогосподарствах населення, що виробляють 95% сільськогосподарської продукції в області. Тобто масовий відтік жіночої праці за кордон не тільки негативно впливає на демографічну ситуацію в регіоні, але й з часом може призвести до структурних зрушень у виробничій сфері економіки краю. Зазначимо, що у 2011 році в області рівень зареєстрованого безробіття серед жінок склав 19,0 % у віці від 15 до 24 років, 9,2% – у віці 25-29 років, 5,4% – віком від 40 до 49 років. Така ситуація зумовлює необхідність реалізації відповідних програм щодо зайнятості жінок та молоді в сільських поселеннях області з метою залучення їх в процес виробництва та реалізації власного потенціалу на ринку праці.

Незважаючи на негативні наслідки трудової міграції на соціально-економічний розвиток області, даний процес має ряд позитивних впливів на формування регіонального ринку праці. Зокрема, одним із позитивів трудової міграції є зменшення навантаження на регіональний ринок праці. Так, у 2011 році в межах області кількість зайнятого населення становила 522,7 тис. осіб [7], тоді як за межами держави, за приблизними підрахунками, працює близько 100 тисяч закарпатців працездатного віку, тобто близько 25% працездатного населення області [6].

Висновки. Проведене дослідження показало, що на нинішньому етапі соціально-економічного розвитку Закарпатської області міграційний чинник має значний вплив на його функціонування. Проте, трудові міграційні

процеси у своїй основі є глибоко суперечливими. З одного боку, реалізація міграційного потенціалу області послаблює прояви негативних наслідків процесів безробіття та сприяє зростанню доходів мігрантів, з іншого – трудові мігранти знаходяться поза сферою суспільного виробництва регіону, що негативно впливає на її соціально-економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Аналітично-інформаційний збірник Закарпатського обласного центру зайнятості (за підсумками роботи 2010 року) – Ужгород : відділ статистики, моніторингу та прогнозування Закарпатського обласного центру зайнятості, 2010. – 23 с.
2. Дем'янчук Ю. Т. Макроекономічний вплив приватних трансфертів / Ю. Т. Дем'янчук // Інноваційна економіка. – 2012. – №5(31). – С. 289-292.
3. Ігнатюк Н. І. Трудова міграція закарпатців: напрямки та тенденції змін / Н. І. Ігнатюк // Вісник Львівського університету : Серія соціологічна. – 2012. – Випуск 6. – С. 88-95.
4. Кіпень В. П. Міграційний потенціал України у соціологічному вимірі / В. П. Кіпень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
5. Кичак О. Ю. Трудова міграція українців Закарпаття на початку XXI століття та її культурно-побутові наслідки : монографія / О. Ю. Кичак. – Ужгород : Гражда, 2012. – 368 с.
6. Мікловда В. Трудова міграція Закарпатців / В. Мікловда, М. Пітюлич. – Режим доступу : <http://zakarpattya.net.ua/Zmi/115577-Trudova-mihratsiia-zakarpattsviv>.
7. Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011 – 543 с.

Воронич К.М. Реализация миграционного потенциала Закарпатской области и его влияние на социально-экономическое развитие региона.

Раскрыты основные аспекты реализации миграционного потенциала Закарпатской области. Определены основные факторы усиления миграционных процессов в регионе и за его пределами. Проведен анализ положительных и отрицательных факторов влияния трудовой миграции на социально-экономическое развитие региона.

Ключевые слова: миграционный потенциал, трудовая миграция, денежные переводы, занятость населения.

Voronych K.M. Implementation of the Migration Potential of the Transcarpathian Region and its Impact on Socio-Economic Development of the Region.

The article deals with the basic aspects of the migration potential of the Transcarpathian region. The main factors increasing migration in the region and beyond are analyzed. Positive and negative impacts of migration on social and economic development of the region are analyzed.

Key words: migration potential, labor migration, remittances, employment.